İMANIN İKİ BOYUTU: İNANMAK VE GÜVENMEK

İmandan Tevekküle, Tevekkülden Şahitliğe: Ahlâk, Hukuk ve İnsan Onuru Üzerine Kavramsal Bir İnceleme

Muharrem BALCI, 1 Kasım 2026

ÖZET

İman, İslâm düşüncesinin merkezî kavramlarından biridir. Bununla birlikte iman çoğu zaman yalnızca “inanmak”, “tasdik etmek” veya belirli inanç esaslarını kabul etmek şeklinde ele alınmaktadır. Bu yaklaşım, imanın, insanın varoluşunu, davranışlarını ve hayat karşısındaki tutumunu belirleyen güven boyutunun yeterince görünür olmamasına yol açabilmektedir. Oysa “iman” kelimesinin Arapça *emn* köküyle ilişkisi, kavramın anlam alanında güven, emniyet ve korkudan uzak olma boyutlarının bulunduğunu göstermektedir.

Bu çalışma, imanı iki temel boyut üzerinden kavramsal olarak incelemektedir: Allah’a inanmak ve Allah’a güvenmek. Buradaki “iki boyut” ifadesi, klasik kelâmî iman tanımlarının yerine yeni bir akâid tanımı koyma iddiasında olmayıp, iman olgusunun Kur’an ve İslâm düşüncesindeki anlam alanını açıklamaya yönelik analitik/çözümlemeli bir önerme olarak kullanılmaktadır. İlk boyut, “iman nedir, hangi unsurları içerir ve tasdikle ilişkisi nasıldır?” sorusunun cevabı olarak, Allah’ın varlığını, birliğini, rubûbiyetini ve vahyini tasdik etmeyi; ikinci boyut ise “iman eden insanın güven, ahlâk, sorumluluk ve toplumsal davranışları nasıl şekillenir?” sorusuna cevap olarak, bu tasdikin insanın Allah’a dayanması, O’na itimat etmesi, tevekkül etmesi ve hayatını ilâhî irâdeye güvenerek sürdürmesi anlamına gelmektedir. Burada ikinci soruya cevap aranırken, birinci soru ikinci sorunun kavramsal zeminini oluşturmak için ele alınmıştır.

İman ile güven arasındaki ilişki de tevekkül kavramı üzerinden incelenmekte; tevekkülün, sebepleri terk etmek değil, sebeplere başvurmakla birlikte kalbi sebeplere bağlamamak olduğu ortaya konulmaktadır. Buradan hareketle Allah’a güvenen insanın sorumluluk, cesaret ve şahitlik bilinci geliştireceği savunulmaktadır. Bunun için de “iman, insanın hayatında nasıl bir sorumluluk bilincine dönüşür?” sorusunun cevabı aranmaktadır. Cevaba yönelik temel tezi de “*iman Allah’a inanmakla başlar, Allah’a güvenmekle hayat bulur; güven tevekküle, tevekkül sorumluluğa, sorumluluk ise şahitliğe dönüşür*” şeklinde formüle edilmiştir. Bu anlamda imanın, yalnızca zihinsel bir

kabul değil, insanın bütün varoluşunu Allah ile ilişkilendiren bir güven ve sorumluluk olduğu savunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İman, tevhid, emniyet, tasdik, güven, itimat, tevekkül, teslimiyet, sorumluluk, şahitlik.

GİRİŞ

İman nedir?

İslâm düşüncesinin en temel sorularından biri budur. İman denildiğinde ilk akla gelen cevap "inanmak"tır. Bir insanın Allah'a, peygamberlerine, kitaplarına, meleklerine, âhiret gününe ve kadere inanması, klasik anlamda iman alanının temelini oluşturmaktadır. Kelâm ilmi de tarih boyunca imanın mahiyeti, unsurları, bilgi ile ilişkisi, ikrar ve amel ile bağlantısı üzerinde durmuş; farklı mezhepler bu konuda çeşitli tanımlar geliştirmiştir. Şüphesiz iman, Allah'ın vahiy ile bildirdiklerinin tümüne iman ve tasdik edilmesini içerir. Allah'a güvenmek ise bu tasdikin insanın irâdesinde, davranışlarında ve sorumluluk bilincinde görünür hâle gelmesini açıklayan temel boyutlardan biridir.

Ancak burada daha temel bir soru bulunmaktadır:

İman yalnızca inanmak mıdır?

Bu soru, imanın mahiyetini değiştirecek bir tartışma başlatmaktan ziyade, iman tecrübesinin insan hayatındaki karşılığını anlamaya yöneliktir. Çünkü insanın bir hakikate inanması ile o hakikate güvenmesi aynı şey değildir. Allah'ın adaletine inandığını söyleyen bir insanın adaletsizlik karşısında susabilmesi, Allah'ın kudretini kabul eden bir insanın güç sahipleri karşısında hakikatten uzaklaşabilmesi, inanç beyanı ile fiilî tutum arasında bir gerilim bulunduğunu gösterir.

İnsan bir kişinin doğru söylediğine inanabilir fakat ona güvenmeyebilir. Bir bilginin doğru olduğunu kabul edebilir fakat davranışlarını o bilgiye göre düzenlemeyebilir. Bir kimsenin güçlü olduğunu kabul edebilir fakat zor zamanlarında ona dayanmayabilir.

Bu ayrım Allah'a iman açısından daha da önemlidir.

Allah'ın varlığına inanmak ile Allah'a güvenmek arasında, iman tecrübesinin hayatımıza yansıması bakımından önemli bir fark bulunmaktadır.

Nitekim TDV İslâm Ansiklopedisi'nde iman kelimesinin *emn* kökünden geldiği ve "güven duygusu içinde tasdik etmek, inanmak" anlamını taşıdığı belirtilmektedir. Aynı

maddede iman kavramının güven, emniyet ve samimiyet duygularıyla ilişkili bir tutumu da ifade ettiği kaydedilmektedir. Bu etimolojik ilişki, tek başına bir iman tanımı kurmaya yetmez. Fakat önemli bir kavramsal imkân sunar: İman, güven boyutundan bağımsız düşünülemeyecek bir tasdik ilişkisidir. **İnsanın neye inandığı kadar, hayatını hangi güven ilişkileri üzerine kurduğu da sorgulanmalıdır.** Bu, yalnızca dinî bir sorgulama değildir. Aynı zamanda ahlâkî ve toplumsal bir sorgulamadır. Çünkü insanın güven duyduğu şeyler, zamanla onun kararlarını, korkularını ve davranışlarını belirleyebilir.

Bu çalışmanın temel iddiası da buradan hareket etmektedir. İman iki boyutuyla okunabilir: Birinci boyut: Allah'a inanmak. İkinci boyut: Allah'a güvenmek. Birinci boyut imanın tasdik yönünü; ikinci boyut ise bu tasdikin insanın hayatına yansıyan varoluşsal yönünü açıklamaktadır.

İMAN: TASDİK VE GÜVEN

İmanın Dil ve Kavram Alanı

İman kelimesinin *emn* kökünden türemiş olması çalışmanın hareket noktalarından biridir. *Emn*, güven içinde bulunmak, korkudan uzak olmak, güvenmek ve güvence anlam alanlarına sahiptir. *İman* ise bu kökten hareketle "güven duygusu içinde tasdik etmek" anlamını taşımaktadır. Bu durum dikkat çekici bir kavramsal birliktelik ortaya koymaktadır: Tasdik + güven**.** Dolayısıyla iman yalnızca zihinsel bir kabul olarak okunamaz. Bununla birlikte burada önemli bir metodolojik ayrım yapmak gerekir. "İman güven demektir" diyerek iman kavramını yalnızca psikolojik bir güven duygusuna indirgemek doğru değildir. İmanın İslâmî anlamı, öncelikle Allah ve Resûlü tarafından bildirilen hakikatleri tasdik etmeyi ifade eder. Güven ise bu tasdikin insanın varoluşuna ve hayatına yansıyan önemli boyutlarından biridir. Güven, imanın tasdik boyutunu hayatta görünür kılar. İnanmak, tasdik edilen hakikati kabul etmektir; güvenmek ise bu hakikatin insanın hayatını yönlendirmesine izin vermektir. Bu nedenle daha doğru ifade ile iman; tasdiki içeren, güven ve teslimiyet boyutlarıyla insanın hayatına nüfuz eden bir ilişkidir.

İMANIN BİRİNCİ BOYUTU: ALLAH'A İNANMAK

Allah'a inanmak, imanın başlangıç ve zorunlu boyutudur. Bu inanç Allah'ın varlığını, birliğini, yaratıcı ve rab oluşunu, mutlak kudretini ve vahyettiği hakikatleri tasdik etmeyi içerir.

Kur’an’da iman çoğu zaman kalbe nispet edilen bir fiil olarak ele alınmakta; iman edenlerin aynı zamanda sâlih amel işleyen kimseler olduğu vurgulanmaktadır. Böylece iman, insanın iç dünyasında başlayan fakat orada sona ermeyen bir gerçeklik olarak ortaya çıkmaktadır.

Kelâm tarihinde imanın mahiyeti konusunda farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Eş‘arî kelâmcılarının çoğunluğu imanı, Hz. Peygamber’in Allah’tan getirdiği kesin olarak bilinen hususları kalben tasdik etmek şeklinde ele alırken; bazı Eş‘arî âlimleri dil ile ikrarı da gerekli görmüştür.

Mâtürîdî gelenekte iman konusu, Ehl-i Sünnet kelâmının en önemli bahislerinden biridir ve iman ile amel arasındaki ilişkisi tartışılmıştır. İman-amel ilişkisi, büyük günah işleyen kişinin durumu ve imanın artıp eksilip eksilmeyeceği gibi meseleler üzerinden ayrıntılı şekilde tartışılmıştır.

Mâtürîdî'ye göre iman, öz itibarıyla kalp ile tasdik etmek, yani Allah'ın ve Peygamber'in getirdiği hakikatleri gönülden doğrulamaktır. Dil ile ikrar ise dünyada Müslüman muamelesi görmek için gereklidir; ancak imanın asıl unsuru kalpteki tasdiktir. Bu nedenle Mâtürîdîler, İmanı öncelikle kalbin fiili olarak görürler. Amelleri imanın özünden saymazlar. İman ile İslâm arasında esas itibarıyla ayrılık görmezler.

İman ile amel arasındaki ilişki

Mâtürîdîliğin en belirgin görüşlerinden biri şudur: Amel, imanın parçası değil; imanın gereği ve meyvesidir. Namaz, oruç, zekât gibi ibadetler çok önemlidir ancak bunlar imanın kendisi değildir. Bir kişi, Allah'a, Peygamber'e, Ahirete inandığı hâlde tembellik veya nefsi sebebiyle namaz kılmazsa büyük günah işlemiş olur fakat sırf bu sebeple imandan çıkmış sayılmaz. Bu görüş, Haricîler ve Mu'tezile'nin görüşlerine karşı geliştirilmiştir.

Büyük günah işleyenin durumu

Haricîler

Haricîlere göre büyük günah işleyen kâfir olur. Örneğin namazı terk eden veya içki içen kişi dinden çıkmıştır.

Mu'tezile

Ne mümindir ne de kâfirdir; ikisi arasında bir mertebededir. (Bu görüşe "el-menzile beyne'l-menzileteyn" denir.)

Mâtürîdîler

Mâtürîdîler ise büyük günah işleyen kimse, günahkâr mümindir. İmanı devam eder, fakat fasık olur. Kur'an'da günahkârların hâlâ "mümin" diye anılması ve şefaat, af gibi kavramlar bu görüşün delilleri arasında gösterilir.

İman artar ve eksilir mi?

Bu konuda Mâtürîdîler ince bir ayrım yapmıştır.

İmanın özü bakımından

İman ya vardır ya yoktur. Bir kişi Allah'ı tasdik etmişse mümindir. Bu sebeple, imanın özü artıp eksilmez. Çünkü tasdik bölünebilir bir şey değildir.

İmanın kuvveti bakımından

Yakîn, marifet ve gönül huzuru artabilir. Mesela: Hz. Ebû Bekir'in imanı ile yeni Müslüman olmuş bir kimsenin imanı aynı değildir. İkisinde de tasdik vardır fakat kuvvet, derinlik ve kemal bakımından büyük fark vardır. Bu nedenle Mâtürîdî âlimleri, “imanın kendisi artmaz fakat nuru, kuvveti ve kemali artar” şeklinde açıklama yapmışlardır.

5. Amelin imandan sayılmamasının sebebi

Amel, iradeye dayalı iş, davranış ve fiil demektir. Esasen tasdik ve ikrar da birer ameldir. Ancak amel deyince daha çok kalp ve dil dışında kalan organların ameli anlaşılmaktadır. Bu durumda iman ile amel birbirinden ayrı şeyler olmasına, amelin imanın bir parçası olmamasına rağmen, ikisi arasında çok sıkı bir bağ ve ilişki bulunmaktadır.

Ehl-i sünnet bilginlerine göre amel, imanın parçası, rüknü ve olmazsa olmaz unsuru değildir. Bu sebeple bütün dinî esasları kalpten benimsemiş fakat çeşitli sebeplerle buyrukları yerine getirmemiş veya yasakları çiğnemiş olan kimse, işlediği günahı helâl saymadığı müddetçe mümin sayılır.

Ebû Hanîfe ve Matürîdî ameli imanın bir cüz’ü şeklinde değil, mü’min kişinin nas ile sabit olan sorumlulukları şeklinde görmüşlerdir. Onlara göre, ameldeki taksirat mü’mini dinden çıkarmaz. Zira amel, iman edildikten sonra farz kılınmış ve kişinin ameldeki taksiratının karşılığı Allah’ın dilemesine bağlanmıştır.[1]

Eğer amel imanın bir parçası kabul edilirse, bir günah işleyen kişinin imanının da gitmesi gerekir. Bu da çok sayıda Müslüman’ı tekfir etmeye yol açar. Oysa Kur'an'da

[1] *Ebû Hanîfe ve Matürîdî’ye Göre İman-Amel Bağlantısı*, Zekerya SARIBULAK.

çoğu zaman, "İman edenler ve salih amel işleyenler..." şeklinde bir ifade geçer. Burada iman ile amel ayrı ayrı zikredilmiştir. Mâtürîdîler bunu, ayrı zikredilen şeylerin ayrı hakikatler olduğuna işaret olarak değerlendirirler.

Konu ile ilgili Ehli Sünnet'in görüşüne dair bir alıntı aşağıda verilmiştir:

> Konu, doğrudan Kur'an'ın kendi sistematiği ve semantiği üzerinden değil de insan fıtratı üzerinden değerlendirildiğinde, kalbinde îmânî tasdik olduğu hâlde amelde yapılan kusurlar ve günaha girme durumları insanı imandan çıkarmaz, onu kâfir ve mürted durumuna düşürmez. Çünkü mahiyet olarak Allah'ın kelamı Kur'an'la insan ontolojik yönden birbiriyle özdeş değildir. Kur'an'ın kendi sistematiği içerisinde iman ile salih amel birbirinden ayrılmaz, birbirinden kopmaz bir bütün oluştururken, nefsi zaaflarla malul insan fıtratı böyle değildir. İmanın kalbî tasdikle gerçekleşmesi bir kimseyi dinen mü'min yapmakla beraber, o kimsede nefsin tamamen ortadan kalktığı, İblis'in artık ona vesvese vermediği, insanın melekleştiği anlamına gelmez. Elbette ki mü'min bir insandan beklenen şey gafletine ve nefsine mağlup olmamasıdır. Ancak imtihan için yaratılan insan her zaman için gaflete düşme, yanlış yapma ve günah işleme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda Müslüman bir kimsenin kalbinde iman olduğu hâlde ameli kusurlarından veya işlediği birtakım günahlardan dolayı tekfir edilmesi, mürted ilan edilmesi doğru bir yaklaşım değildir. Bu konuda Kur'an'ı beyan eden sahih sünnetin de bize gösterdiği yol şudur: Hz. Peygamber, imana ve mü'min kimliğine vurgu yaptığı hadislerinde vahyî perspektifle iman-amel bütünlüğüne işaret etmiş, ancak gerek Mekke'de gerekse Medine'de dini (İslâm'ı) tasdik eden herkesi Müslüman kabul etmiş, hiç kimseyi tekfir etme yönüne gitmemiştir.[2]

İMANIN İKİNCİ BOYUTU: ALLAH'A GÜVENMEK

Allah'a inanmak, O'nun varlığını ve ilâhlığını tasdik etmektir. Allah'a güvenmek ise bu tasdikin insanın hayatındaki karşılığıdır. İnsan Allah'ın var olduğunu kabul ettiği hâlde hayatını Allah'a güvenmeden sürdürebilir mi? Teorik olarak evet. İnsan, Allah'ın rızkı verdiğine inanıp rızık konusunda bütünüyle mala güvenebilir. Allah'ın kudret sahibi olduğuna inanıp güç sahiplerinden korkabilir. Allah'ın adâletine inanıp adâletsizlik

---

[2] *Amelin İmandan Bir Cüz Olup Olmadığı Problematiği (Kur'an ve Sünnet Merkezli Bir Değerlendirme)*, Talip ÖZDEŞ.

karşısında susabilir. Allah'ın hükmüne inandığını söyleyip insanların onayını Allah'ın rızasının önüne geçirebilir.

İşte burada iman ile hayat arasında bir yarılma ortaya çıkar. Kur'an'ın iman tasavvurunda ise güven boyutu açık biçimde görülmektedir. Enfâl sûresi 2-3. âyetlerde gerçek müminlerin özellikleri arasında Allah'ın adı anıldığında kalplerinin titremesi, âyetlerin onların imanını artırması ve "Rablerine güvenmeleri" zikredilmektedir. "İnananlar ancak, o kimselerdir ki Allah anıldığı zaman kalpleri titrer, ayetleri okunduğu zaman bu onların imanlarını artırır. Ve Rablerine güvenirler, namaz kılarlar, kendilerine verdiğimiz rızıktan yerli yerince sarf ederler."

Güven burada imanî niteliğin hemen yanında yer almaktadır. Bu nedenle iman ile güven arasında şöyle bir ilişki kurulabilir: İnanmak, hakikati tasdik etmektir; güvenmek ise tasdik edilen hakikate göre yaşamaktır. Yinelersek, iman-amel bütünlüğünde bir hayatı sürdürebilmektir.

"ALLAH'A İNANIYORUM"DAN "ALLAH BANA YETER"E

İmanın güven boyutunu en güçlü biçimde gösteren ifadelerden biri Kur'an'da geçen: *"Hasbünallahu ve ni'mel-vekîl"* ifadesidir. "*Allah bize yeter, O ne güzel vekildir*" şeklinde ifade edilen bu söz, korku ve tehdit karşısında söylenmiştir. Dikkat çekici olan husus, tehdidin imanlarını azaltmak yerine artırmasıdır. Âl-i İmrân 3/173. âyetinde, müminlerin kendilerine yönelik tehdit karşısında "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir" dedikleri ve bu tutumun, onların imanlarını, güvenlerini ve kararlılıklarını gösterdiği belirtilmektedir. "Onlar öyle kimselerdir ki, hâlk kendilerine, 'İnsanlar size karşı ordu toplamışlar, onlardan korkun' dediklerinde, bu söz onların imanını artırdı ve "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!" dediler.

Burada iman artık yalnızca zihinsel bir kabul değildir. İman, korku karşısında güven, tehdit karşısında kararlılık, belirsizlik karşısında dayanma hâlinde tezahür etmektedir. Bu nedenle imanın gerçekliği, özellikle insanın kontrolünün sınırlandığı durumlarda görünür hâle gelir. Allah, bir şeyin olmasını istediğinde bütün şartlar oluşur, bu da Allah'ın kâinata tayin ettiği bir kaderdir. Değişmez denir, Allah bir anda değiştirir. Tersi düz, uzağı yakın eder. Gideni geri getirir, azalanı çoğaltır. Allah'a güvenmek esastır ve bu imandandır.

İMANIN GÜVEN BOYUTU: TEVEKKÜL

Allah'a güvenmenin İslâmî düşüncedeki en önemli kavramsal karşılığı **tevekkül**dür. TDV İslâm Ansiklopedisi tevekkülü, "Allah'a güvenip dayanma" anlamında bir terim olarak tanımlamakta; kelimenin *vekl* kökünden geldiğini ve güvenmek, işi birine havale etmek anlamlarını taşıdığını belirtmektedir. Aynı kaynakta tevekkülün iman ve tevhidle doğrudan ilişkili olduğu, tevekkülün özünde, kulun Allah'a olan derin inanç ve güveninin bulunduğu ifade edilmektedir.

Burada ana tezi daha da belirginleştirmek gerekirse; Tevekkül, imanın güven boyutunun hayattaki görünümüdür. Başka bir ifadeyle, iman Allah'a güveni doğurur; Allah'a güven tevekkülü doğurur. Ancak tevekkül, çoğu zaman yanlış anlaşılmıştır. Tevekkül tedbirsizlik değildir. Tevekkül, çalışmayı bırakmak, sorumluluktan kaçmak değildir. Tevekkül, sonucu garanti etmeye çalışmaktan vazgeçip görevi hakkıyla yerine getirmektir. Tevekkül, sebepleri reddetmek değil, sebeplerin sınırlarını bilerek sorumluluğu yerine getirmek ve sonucu mutlak biçimde kontrol etme iddiasından vazgeçmektir. Bu bakış açısı hem dinî hem de ahlâkî bakımdan daha dengeli bir çerçeve sunar.

Tevekkül yoksulluk, uyuşukluk ve durgunluğun mazereti değil, aksine bir irâde ve iman gücüdür. Görünür sebeplere uyarken, kalbi, sebeplere bağlamamak, tevekkülün temel niteliğidir.

Tevekkül, teslimiyet ve rıza ile bağlantısı

İman-Amel ilişkisi

İman kalpteki tasdiktir. Tevekkül imanın Allah'a güven şeklindeki tezahürüdür. Teslimiyet imanın irâdeye yansımasıdır. Rıza ise imanın kalpte olgunlaşmış hâlidir. Mâtürîdîliğe ve Hanefi Mezhebine göre amel ve ahlâk, imanın yerine geçmez fakat gerçek imanın meyvesi olarak ortaya çıkar. Nasıl ki ağacın kökü başka, meyvesi başka ise iman kök, amel ise onun meyvesidir. Meyve eksik olabilir, fakat kök tamamen yok olmadıkça ağaç da bütünüyle yok olmuş sayılmaz. Bu sebeple Mâtürîdî gelenekte en meşhur ifadelerden biri şöyledir: "Amel imandan bir cüz değildir fakat imanın gereği ve tamamlayıcısıdır." Bu sonucu iman-amel ilişkisi olarak ifade etmek en muteber olanıdır.

Bu farklılıklar, çalışmamız açısından önemli bir sonuç doğurmaktadır: İman kavramı tarih boyunca yalnızca "inanma" fiiline indirgenmemiştir. Tasdik, ikrar ve amel arasındaki ilişki sürekli tartışılmıştır.

Dolayısıyla “imanın güven boyutu” üzerinde durmak, klasik iman tartışmalarının dışında yeni bir alan açmak değil, iman kavramının insan hayatındaki karşılığını başka bir açıdan görünür kılmaktır.

Allah'ın takdirini kabul etmek, insanın haksızlık karşısında mücadeleden vazgeçmesi anlamına gelmemelidir. Bir insan başına gelen bir musibeti sabırla karşılayabilir fakat başkasına yönelik zulmü kabullenmek veya haksızlığı sürdürmek zorunda değildir.
Bu nedenle iki alanın birbirinden ayrılması gerekir:

- Kişinin kendi başına gelen musibetler karşısındaki tutumu.
- Başkasının hakkını ihlâl eden bir haksızlık karşısındaki sorumluluğu.

Bu ayrım, makalenin ilerleyen bölümlerindeki adalet ve şahitlik anlayışı açısından önemlidir. Örneğin rıza, insanın kendi hayatında karşılaştığı musibetler karşısında ilâhî takdire yönelik tutumuyla ilgili olarak ele alınabilir. Fakat bu kavram, zulmün meşrulaştırılmasına veya insanın mücadele sorumluluğunu terk etmesine gerekçe yapılamaz.

SEBEPLERE SARILMAK İLE SEBEPLERE GÜVENMEK

İmanın güven boyutunun anlaşılabilmesi için sebepler ile Allah arasındaki ilişkinin doğru kurulması gerekir. İnsan sebeplere başvurmakla yükümlüdür. Hastalıkta tedavi, açlıkta rızık aranır. Tehlikede tedbir alınır, hukuksuzluk karşısında hukuk yollarına başvurulur. Mazlumun korunması için mücadele edilir. Bütün bunlar tevekküle aykırı değildir. Aksine Allah’ın varlık düzeninde kurduğu sebepler sistemini dikkate almaktır. Fakat insan sebeplere başvururken kalbini sebeplere bağlamamalıdır. Çünkü sebepleri kullanmak başka, sebeplere güvenmek başkadır. Kişi parayı kullanabilir fakat paraya güvenmemelidir. Kişi makamı kullanabilir fakat makama güvenmemelidir. Kişi hukukî kurumlara başvurabilir fakat nihai adâlet kaynağını kurumların gücü olarak görmemelidir. Kişi insanlardan yardım isteyebilir fakat onları mutlak güven kaynağı hâline getirmemelidir. Tevekkülün özü burada ortaya çıkar.

El sebeplerde, kalp Allah’ta olmalıdır.

Allah dünyayı sebepler düzeni üzerine yaratmıştır. Sebeplere sarılmak, tevekküle aykırı değil aksine tevekkülün bir parçasıdır. Kalp, sebeplerin yalnızca birer araç olduğunu bilir. Örneğin: Şifayı doktor vermez, Allah verir. Rızkı işveren vermez, Allah

verir. Çalışma, başarıyı tek başına sağlamaz, Allah nasip ederse olur. Bu nedenle kişi çabalarken kalben sebeplere bağlanmaz, asıl güvenini Allah'a bağlar.

Özetle, tevekkül, Allah'a güvenerek yola çıkmaktır. Teslimiyet ise Allah'ın vardığı sonuca gönül huzuruyla razı olmaktır. Bu ikisi birleştiğinde insan hem endişeden hem de hayal kırıklığından büyük ölçüde kurtulur.

TESLİMİYET, RIZA, SABIR ve ŞÜKÜR

Literatürde teslimiyet ile rıza da birbirine çok yakın kavramlardır ancak rıza, genellikle teslimiyetten daha ileri bir kalbî hâl olarak görülür.

Teslimiyet nedir?

Teslimiyet, Allah'ın hükmüne karşı çıkmamak, direnmemek ve O'nun takdirini kabul etmektir.

Teslim olan kişi şöyle der: "İstemediğim bir şey oldu ama Allah'ın hükmü budur. Buna karşı gelmem." Burada kabullenme vardır. Kalpte üzüntü devam edebilir, ancak isyan yoktur.

Rıza nedir?

Rıza, Allah'ın takdirini sadece kabul etmek değil, ondan gönül hoşnutluğu duymaktır. Razı olan kişi şöyle der: "Bu benim istediğim şey olmayabilir fakat Rabbimin seçtiği şey olduğu için ondan memnunum."

Burada yalnızca kabullenme değil, iç huzuru ve gönül hoşnutluğu da vardır.

Aralarındaki fark

Bunu bir misalle açıklayabiliriz: Bir kişi işini kaybediyor.
Teslimiyet: "Bu durum beni üzdü ama Allah'ın takdirine karşı gelmem."
Rıza: "Bu durum zor olsa da Rabbimin benim için seçtiği şeyde bir hayır vardır.
Kalben buna razıyım."

İlkinde itirazsız kabul, ikincisinde ise memnuniyet ve huzur vardır. Ancak şunu da unutmamak gerekir: Rıza, acı hissetmemek demek değildir. Peygamberler ve veliler de musibetler karşısında üzülmüşlerdir. Rıza, üzüntünün bulunmasına rağmen kalbin Allah'ın takdirine karşı kırgınlık ve isyan taşımamasıdır.

Özetle: Teslimiyet, Allah'ın hükmüne boyun eğmektir; rıza ise o hükmü gönül hoşnutluğuyla karşılamaktır. Bu yüzden rıza, teslimiyetin daha derin ve daha olgun bir hâli olarak kabul edilir.

Sabır nedir?

Sabır, hoşlanılmayan bir durum karşısında kişinin kendisini tutması, isyan etmemesi ve doğru davranışta sebat etmesidir.

Sabreden kişi şöyle der: "Bu durum zor ve canımı yakıyor; ama Allah için dayanacağım." Burada acı hissedilir, mücadele vardır ve nefis zorlanır.

Örnek olarak; bir kişi ciddi bir hastalığa yakalanıyor. Sabır: "Bu hastalık beni zorluyor ama şikâyet etmeyeceğim, Allah'ın yardımını isteyeceğim." Rıza: "Bu hastalığın hikmetini tam bilmesem de Rabbimin, benim için seçtiği bu takdire gönlüm razıdır."

Sabırda acıya katlanma ön plandadır. Rızada ise takdirden hoşnut olma ön plandadır.

Güzel bir benzetme ile, sabır, acı ilacı içmektir. Rıza ise o ilacın doktor tarafından verildiğini bilip gönül rahatlığıyla içmektir. Sabır, yaranın içinde Yaradan'ı görmektir. Kişi bittim dediğinde O yettim der.

Bu yüzden rıza, sabırdan daha yüksek bir makam olarak görülmüştür.

İnce bir nokta

Rıza, musibetin kendisini sevmek değildir. Kimse hastalığı, fakirliği veya kaybı sırf kendisi için sevmez. Rıza, bunların arkasındaki ilahî takdire gönül kırmamaktır.

Özetle, Sabırda kişi "Bu zor ama dayanıyorum" der. Rızada ise "Bu zor olabilir ama Rabbimin takdirinden memnunum" der. Bu nedenle sabırda nefis acıyı taşır, rızada ise kalp o acının içindeki ilahî hikmete yönelir.

Şükür

Şükür daha çok nimetlerle ilgilidir. Örneğin: Sağlık, Aile, Rızık, Başarı, Huzur.
Şükreden kişi; "Bu nimeti bana veren Allah'tır" der ve nimeti doğru yerde kullanmaya çalışır.

Şükür sadece dil ile "Elhamdülillah" demek değil, nimeti Allah'ın istediği şekilde değerlendirmektir.

Şükür, "Yine de sahip olduğum pek çok nimete hamdolsun" diyebilmektir.

ALLAH'A GÜVENEN İNSANIN SORUMLULUĞU

Allah'a güvenmek, insanı pasifleştirmez. Tam tersine sorumluluğunu yerine getirebilmesi için ona psikolojik ve ahlâkî bir güç verir. Çünkü insanın bütün hayatını sonuç üzerine kurması, onu sonuç bağımlısı hâline getirir. Sonuç istediği gibi olmayınca, "Demek ki yaptığım yanlışmış." "Demek ki mücadele etmemeliydim." "Demek ki haklı olan güçlü değilmiş" gibi düşüncelere kapılabilir. Oysa Allah'a güvenen insan için ölçü yalnızca sonuç değildir. Ölçü, görevin yerine getirilip getirilmediğidir. İnsan çaba gösterir. Sorumluluğunu yerine getirir. Hakkı savunur, adâleti gözetir, sonucu Allah'a bırakır. Bu anlayış Kur'an'ın insanın çabasına verdiği değerle de uyumludur: "İnsan için ancak çalıştığının karşılığı vardır." (en-Necm 53/39) Dolayısıyla tevekkül: çabayı terk etmek değil, çabanın sonucunu mutlaklaştırmamaktır.

GÜVEN, KORKU VE CESARET

İnsanın davranışlarını belirleyen en güçlü unsurlardan biri korkudur. İşini kaybetme korkusu. Makamını kaybetme korkusu, toplumdan dışlanma korkusu, güç sahiplerinden korkma, yalnız kalma korkusu, gelecek korkusu. Bütün bu korkular insanı hakikatten uzaklaştırabilir. İşte Allah'a güven, korkunun karşısına yeni bir varoluş biçimi çıkarır. Enfâl sûresi 2. âyette müminlerin "yalnızca Rablerine güvenmeleri", imanlarının özellikleri arasında sayılır. Âl-i İmrân 3/173'te ise dışarıdan gelen tehdit karşısında "Allah bize yeter" diyebilen insanların imanlarının arttığı bildirilmektedir. Buradan şu sonuç çıkar: Allah'a güvenen insan korkusuz insan değildir; korkusunun kendisini hakikatten uzaklaştırmasına izin vermeyen insandır. Bu nokta, iman ile cesaret arasındaki ilişkiyi de açıklamaktadır. Bosna'da katliam yapılırken Başkanlık Konutu yakınlarında Aliya'nın durumu yakından gözleme isteği ile bir duvarın arkasında dururken yaşlı bir kadının Aliya'ya hitaben, "Buba korkmuyor musun?" diye sorması üzerine Aliya'nın cevabı en güzel örneklerden biridir. Aliya kadına, **"Korkuyorum; fakat yürümemi gerektiren sebepler korkmamı gerektiren sebeplerden daha fazla"** diye cevap verir. Buradan, güvenin, korkunun yokluğu değil korkunun ahlâkî sorumluluk üzerindeki egemenliğinin kırılması olduğu anlaşılmaktadır.

İMANIN GERÇEKLİĞİ: İNSAN NEYE GÜVENİYOR?

Burada iman açısından temel bir sorgulama yapılabilir. Bir insanın neye inandığını söylemesi önemlidir. Fakat hayatında neye güvendiği daha açıklayıcı olabilir.

İnsan; parasına, makamına, çevresine, gücüne, bilgisine, şöhretine, statüsüne, insan ilişkilerine aşırı güvenmeye başladığında, bunların her biri hayatında Allah'ın yerine geçebilecek bir "güven kaynağı" hâline gelebilir.

Burada tevhidin ahlâkî anlamı ortaya çıkar. Tevhid yalnızca: "Allah'tan başka ilâh yoktur." demek değildir. Tevhidin hayat içindeki anlamlarından biri de **Allah'tan başka hiçbir varlığı mutlak güven kaynağı hâline getirmemektir.** Bu anlayış insanı hem özgürleştirir hem onurlandırır. İnsanlara kulluk psikolojisinden kurtulan insan, hakikatin karşısında daha bağımsız hâle gelir.

Umur

Umur, Osmanlıcada ve edebi dilde "dünya işleri, devlet işleri" gibi anlamlarda kullanılır. Günlük dilde genellikle olumsuz yapılarla (umrumda değil, umurunda olmak/olmamak), bir şeye değer verme veya vermeme durumunu anlatır. Kişinin yaşam tecrübesini ifade etmek anlamında, "umur görmüş" (çok şey yaşamış, olgun) şeklinde de kullanılmaktadır.

Görüldüğü gibi u*mur* kelimesi Arapça ve klasik İslâmî literatürde farklı bağlamlarda kullanılan geniş bir anlam alanına sahiptir. Burada umur kavramına verdiğimiz olumsuz yapıdaki özel anlam, geleneksel ve yerleşik anlamla özdeş kabul edilmemelidir. Gündelik meşguliyetlerin veya gelecek planlarının kendiliğinden kalbi Allah'tan uzaklaştırdığı söylenemez. İnsan çalışırken, ailesinin ihtiyaçlarını karşılarken, hukukî bir meseleyle uğraşırken veya toplumsal sorumluluk üstlenirken de Allah'a bağlılık bilincini koruyabilir.

Bu nedenle umur, bu çalışmada, insanın meşru sorumlulukları değil, bu sorumlulukların ötesine geçerek kalbini hırs, korku, bağımlılık ve sürekli gelecek kaygısı altında bırakan meşguliyetler anlamında kullanılmaktadır.

Umur, insanın kalbini Allah'tan uzaklaştırıp sürekli bir şeylere bağlayan iç ve dış talepler olarak ifade edilebilir. Bunlar, makam, şöhret, karşı cins, elde olan ve elde edilmesi düşünülen ve istenen imkanlar, kariyer vb, bize emreden her tür kaygı.

Örneğin nefis şöyle der: "Ya başarısız olursan?" "Ya rızkın kesilirse?" "Ya insanlar seni beğenmezse?" "Ya gelecekte kötü şeyler olursa?" Bunlar umurun sesleridir.

Kişinin Allah'a güveni arttıkça, umurun kalp üzerindeki hâkimiyeti de azalır. Allah'a güven ise şöyle der: "Tedbirimi alırım ama netice Allah'ın elindedir." Bu durumda kişi korkularının ve kuruntularının peşinden sürüklenmek yerine Allah'a dayanır.

Umurun temel yakıtı kaygıdır

Buna "yarın endişesi", “gelecek korkusu” da denebilir. Kalp Allah'a tam yönelmediğinde, geçmişe pişmanlık, geleceğe korku, insanlara bağımlılık artar.

Tevekkül arttığında ise endişe azalır, kalp sadeleşir, insanların değil Allah'ın rızası önem kazanır.

Umur arttıkça kalp dağılır. Tevekkül arttıkça kalp toplanır. Yani insanın elindeki işlerin çok olması problem değildir. Asıl problem, o işlerin kalbi işgal etmesidir. Bu yüzden "El sebeplerde, kalp Allah'ta" sözüyle bağlantılı olarak şöyle de denebilir: Eller umurla meşgul olabilir fakat kalp umurun sahibi olan Allah'a dayanmalıdır. Böylece kişi çalışır, plan yapar, sorumluluk alır fakat iç dünyasını korku, hırs ve nefsin emirlerine teslim etmez. Bu hâl, tevekkülden teslimiyete, teslimiyetten de rızaya giden yolun önemli bir parçasıdır.

Umur-Nefs İlişkisi/Ayrımı

Terk-i umur

Nefis, insanın içindeki "benlik merkezi"dir. Arzu eden, isteyen, hoşlanan, öfkelenen, sahip olmak isteyen yönümüzdür.

Nefis, beğenilmek, rahat etmek, güç sahibi olmak, öne çıkmak ister, güvenlik ve menfaat arar. Bu anlamda nefis, emir veren veya talepte bulunan kaynaktır.

Umur, nefsin ve dünyanın meydana getirdiği meşguliyetler, kaygılar, hesaplar ve zihinsel uğraşlar, nefsin oluşturduğu talepler ve zevklerin oluşturduğu yarın endişesi ve gelecek korkusudur. Nefis, isteyen taraftır, umur ise o isteklerin kalp ve zihinde meydana getirdiği meşguliyetlerdir. Bu yüzden kalbin selâmeti için sadece nefisle mücadele değil, "terk-i umur" (gereksiz meşguliyetleri terk etmek) gerekir. Çünkü kalbi Allah'tan uzaklaştıran şey bazen doğrudan nefis değil, nefsin ürettiği bitmek tükenmek bilmeyen meşguliyetlerdir.

İNANMAKTAN GÜVENMEYE, GÜVENMEKTEN ŞAHİTLİĞE

İman Allah’a inanmakla başlar. Fakat yalnızca inanmakla bitmez. İman Allah’a güvenmeyi gerektirir. Allah’a güvenmek tevekkülü doğurur. Tevekkül insanı

sorumluluktan kaçırmaz, aksine sorumluluğunu yerine getirmesi için güçlendirir. Sorumluluk cesareti doğurur. Cesaret şahitliği mümkün kılar. Bu nedenle iman için şu kavramsal hareket çizgisi önerilebilir: İnanmak → Güvenmek → Tevekkül etmek → Sorumluluk almak → Şahitlik etmek. Bu çizgi, iman ile hayat arasındaki kopukluğu gidermeye yönelik bir okuma imkânı sunmaktadır.

İman, yalnızca zihnin "doğrudur" demesi değildir. İman kalbin: **"Allah bana yeter"** diyebilmesidir. İman yalnızca Allah'ın varlığına inanmak değildir. İman, O'nun vaadine güvenmektir. İman yalnızca Allah'ın kudretini kabul etmek değildir. İman, kendi gücünün sınırını bilerek Allah'ın kudretine dayanmaktır. İman yalnızca hakikati bilmek değildir. İman, bildiği hakikatin şahitliğini yapmaktır. Bu sebeple imanımızı sorgularken yalnızca "Neye inanıyorum?" diye sormak yeterli değildir. Bir soru daha sormak gerekir: "Gerçekten neye güveniyorum?" Çünkü insanın hayatını belirleyen şey yalnızca zihninin kabul ettikleri değil, kalbinin dayandığı şeylerdir.

Sonuç olarak: İman Allah'a inanmakla başlar, Allah'a güvenmekle derinleşir, tevekkülle hayata yerleşir, sorumlulukla görünür olur ve şahitlikle tamamlanır. İnsan, Allah'a gerçekten inandığında O'na güvenmeyi; O'na gerçekten güvendiğinde ise hayatında O'nun şahitliğini yapmayı göze alır.

İman güven üretir. Güven tevekkülü doğurur. Tevekkül insanı sonuç kaygısından özgürleştirerek cesaret verir. Cesaret sorumluluk almayı mümkün kılar. Sorumluluk ise insanı şahitliğe götürür. Böylece şahitlik, imanın toplumsal görünümü hâline gelir

ŞAHİT İNSAN: ÇAĞIN SEYİRCİSİ DEĞİL, SORUMLUSU

Şahit insan çağını seyretmez. Çağına şahitlik eder. Gördüğü haksızlık karşısında yalnızca üzülmez. Gördüğü zulüm karşısında yalnızca dua etmekle yetinmez. Gördüğü adâletsizlik karşısında yalnızca eleştirmez. Elinden geleni yapar. Çünkü Allah'a güvenmek, insanı sorumluluktan kurtarmaz, bilakis sorumluluğu daha anlamlı hâle getirir.

Kişi, sonucun sahibi değildir. Fakat görevinden sorumludur. Bu nedenle şahit insanın temel ilkesi şöyle ifade edilebilir: Sonuç benim değildir ama sorumluluk benimdir. Bu anlayış, özellikle adâlet ve insan hakları alanında son derece önemlidir. Hak mücadelesinin sonucu hemen alınmayabilir. Mazlum hemen kurtarılamayabilir. Adâlet hemen gerçekleşmeyebilir. Fakat Allah'a güvenen insan, sonuç geciktiği için görevinden vazgeçmez. Çünkü onun ölçüsü başarı değil, sadakat ve sorumluluktur.

İMAN, İNSAN İLİŞKİLERİ, AHLÂK, ADÂLET, EMANET VE İNSAN ONURU

Çalışmanın buraya kadarki gelişi, iman, güven, tevekkül, teslimiyet ve rıza kavramlarına odaklanmıştır. Bundan sonraki bölümde ise ahlâk, emanet, adâlet, insan onuru ve insan hakları geniş bir biçimde ele alınacaktır.

İlk bölüm, “Allah'a inanmak ile Allah'a güvenmek arasındaki ilişki nedir?” sorusuna cevap aramaktaydı. Buradan sonrası ise “iman ve güven; ahlâk, adâlet, emanet ve insan onuru bakımından nasıl bir sorumluluk doğurur?” sorusuna odaklanılacaktır. Bunlar birbiriyle ilişkili sorular olmakla birlikte aynı soru değildir. İkinci soru, birincinin toplumsal ve hukukî sonucu olarak kurulmaktadır.

İman ve güven; ahlâk, adâlet, emanet ve insan onuru çizgisinin her aşaması bir sonraki aşamayı otomatik olarak meydana getiren zorunlu bir nedensellik ilişkisi olarak değil, düşünsel ve ahlâkî bir bütünlük olarak kabul edilmektedir. Örneğin Allah'a inandığını söyleyen her insanın fiilen güvenilir davrandığı söylenemez. Bu sebeple daha güçlü önerme; imanın güvenilirliği kendiliğinden garanti etmeyeceği fakat imanın, insanın güvenilirlik ve sorumluluk yönünde kendisini yükümlü hissetmesinin dinî ve ahlâkî zeminlerinden birini oluşturduğu yönündedir. Bu yaklaşım, inanç beyanı ile ahlâkî davranış arasındaki mesafeyi açıklama imkânı verir.

Güvenden Emanete ve Adâlete

1. İman Sadece Allah ile İnsan Arasındaki İlişki Değildir

İman ilk bakışta insan ile Allah arasındaki bir ilişki gibi görünmektedir. Ancak Kur’an’ın iman tasavvuru incelendiğinde, imanın yalnızca bireyin iç dünyasında kalan bir inanç olmadığı görülür. Çünkü Allah’a iman eden birey, Allah’ın yarattığı insana karşı da belirli bir sorumluluk üstlenir. Allah’a güvenen kişi, başkasının hakkına tecavüz edemez. Allah’ın adâletine iman eden kişi, adâletsizliği meşrulaştıramaz. Allah’ın insanı mükerrem kıldığına inanan birey, insanı araçsallaştıramaz. Allah’ın kendisini gördüğüne inanan birey, kimsenin görmediği yerde de ahlâkî sorumluluk taşır. Bu nedenle iman, yalnızca “Allah ile benim aramdaki mesele” değildir.

İman, insanın; Allah, kendisi, diğer insanlar, toplum, hukuk ve varlık dünyasıyla ilişkisini düzenleyen bir dünya görüşü ve inancıdır. Allah’a güvenen insan, yalnızca Allah’a karşı değil, Allah’ın yarattıklarına karşı da güvenilir olmak zorundadır. İman böylece, güvenilen Allah ile güven veren insan arasında ahlâkî bir ilişki kurar. İnsan hakları, yalnızca kişinin kendisi için talep ettiği hakların toplamı değildir; insanın,

başkasının/ötekinin hakkı ve onuru karşısında üstlendiği sorumluluğu da içerir. Ancak burada önemli bir kayıt düşmek gerekir: İnsan hakları, kişinin sorumluluklarını yerine getirmesi şartına bağlanamaz. Kişinin hakları ile başkalarına karşı ahlâkî sorumlulukları birbirini tamamlar fakat kişinin temel hakları, ahlâkî bakımdan kusurlu görülmesi nedeniyle ortadan kaldırılamaz.

İnsanın ilişkileri

"O insanı bir alekadan yarattı". 96/2.

Alak, "aleka"nın çoğuludur. Lügatte alek maddesi, yapışıp ilişmek manasına vazedilmiştir. Ve mutlak şekilde ilişken ve yapışkan nesneye de denir. Tefsir bilginleri genel olarak, yaratılışın maddi yönünü göz önünde bulundurarak kan pıhtısının çoğulu anlamıyla yetinmişlerdir. Bir kısmı da bunu en alçaktan en yükseğe yükselmeyi göstermek için açıkça anlaşılan mana olarak görmüşlerdir. Fakat Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, "bir alakadan yahut sırf bir ilişikten bir insan yaratan ve mutlak surette yaratmak kendinin şanı olan Rabb'in hiç okumamış olan kimseyi de böyle bir emir ile elbette okutur. Onun için oku!" diye anlamlandırır.[3] Burada Allah, insanın maddi anlamda karşı cinsle fıtrata uygun ilişkisi ve rahimde meydana gelen değişiklikler sonucu oluşumunu anlatırken, bizlere yaradılıştan kazandırdığı sabık malumata[4] (bilgiye) intizaren de bir ilişkiler yumağı içinde var olduğumuzu hatırlatıyor.[5]

Bu ilişkiler yumağı veya ağı, bizim sosyal yönümüze vurgu yapmak içindir. Şayet aksi düşünülürse, yani sosyal ilişkinin anlatılmadığı söylenirse, o zaman alaka terimi yerine sadece nutfenin yapışması veya onu karşılayan bir ifade kullanılırdı. Fakat Kur'an'ın icazı[6] böyle bir yorumu imkânsız kılar. Kur'an, icazı ve mucizeliği sayesinde bizi düşünce sınırlarımızı zorlayacak diyarlara taşır. İşte o diyarlar, bugün bizim ihtiyacımız olan gerçek toplumsallığın, insani ilişkilerin, beşerî münasebetin ve alçaktan yukarı yücelmenin, bu ilişkiler sayesinde yücelmenin zeminleridir. Özellikle de "ikra", "oku" emri, insanın ilişkiler ağının (iletişimin) bilgilenmeyle ne kadar yakın olduğuna işaret ediyor.[7]

---

[3] Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR, *Alak Suresi, Hak Dili Kur'an Dili*.

[4] Sabık Malumat: malumat-ı sabıka / verili bilgi / yaradılıştan verilen bilgi. Luggat, Osmanlıca Türkçe Sözlük1

[5] *Hak - Adalet - Özgürlük - Meşruiyet Kavramsal Analiz,* Muharrem BALCI,

[6] İcaz: "Sözlükte "sözü kısaltmak" anlamına gelen îcâz, terim olarak meânî ilminde "bir maksat ve fikrin en az sözle açıklanması" demektir.

[7] Muharrem BALCI, a.g.m.

Yukarıdaki izahlardan da anlaşıldığı üzere “ikra”, sadece düz bir okuma değil, “kıraat”ı da ifade ettiği üzere, okumayı, anlamayı, anlatmayı, tebliğ etmeyi de kapsamaktadır. İşte Allah, insanın hem bireyselliğine hem de toplumsallığına vurgu yaparak ilk inen ayette insanı tanıtarak, insan ilişkilerini anlatmaktadır. Alak Suresinin 7. ayetinde, kendisini ihtiyacı yokmuş gibi (müstağni) görenler anlatılıyor: Kendini zengin görünce, kendini artık ihtiyacı yokmuş, maksada ermiş, zenginlik mertebesine gelmiş görünce, o görüş ve inançta bulunmak sebebiyle azar.

Kavramın aslı istiğna’dır. İstiğna’dan müstağni sıfatı türetilmiştir. Müstağni, kendini ayrık gören, hiç kimseye ihtiyacı olmadığını zanneden anlamındadır. Alak suresinde anlatılanlar, özgürlük kavramının insan ilişkileriyle bezendiğini ve aynı zamanda sınırlandığını, ancak hepsinden de ötede Kur’an’ın bütünlüğü içinde bu ilişkileri yaratan Allah’ın varlığı ve bu varlığının göstergeleri (ayetleri) olarak kâinatta bir Sünnetullah oluşturduğunu ifade ediyor. İşte insan bu Sünnetullah'tan ve ilişkilerden bağımsız (müstağni) değildir. Bu nedenledir ki insan ilişkileri anlatılırken; İnsanın insanla ilişkileri, İnsanın tabiatla ilişkileri, insanın Allah’la ilişkileri olarak üç boyutta incelenmektedir.[8]

2. Allah’a Güvenen İnsan Neden Güvenilir Olmalıdır?

Allah’a güven, Allah’ın "El-Vekîl" sıfatı ile doğrudan ilgilidir. El-Vekîl sıfatı, kendisine dayanılıp güvenilen, kulların işlerini en iyi şekilde yöneten ve koruyan anlamındadır. Ahzâb Suresi'nin 3. ayetinde *"Yalnız Allah'a güven, O vekil olarak yeter"* buyrulmaktadır.

Müslümanlar Allah'ın bazı (Subutî) sıfatlarını, ahlâkî birer erdem olarak örnek almalı ve hayatlarına yansıtmalıdır; ancak mutlaklık bildiren ve sadece yaratıcıya ait olan sıfatları kendilerine nispet etmeleri asla doğru değildir ve inanç açısından tehlikelidir.

Kulun kendisine örnek alması gereken sıfatlardan, Er-Rahmân / Er-Rahîm (Merhamet): İnsanın diğer canlılara merhamet etmesi, şefkatli olması istenir. El-Adl (Adalet), Müslüman’ın hayatında, ailesinde ve işinde adil olması farzdır. El-Kerîm (Cömertlik), kişinin cömert olması, muhtaçlara yardım etmesi övülür. El-Gafûr/El-Afüvv (Affedicilik), İnsanların hatalarını bağışlamak ve hoşgörülü olmak ahlâkî bir erdemdir.

Müslüman zihninde ve literatürde "Allah’ın ahlakı ile ahlaklanın" söylemi, lafzen sahih bir hadis senedine dayanmasa da fıkıh, kelâm ve tasavvuf alimleri tarafından “Esma-i

[8] Muharrem BALCI, a.g.m.

Hüsna'nın tecellilerini ve Kur'an ahlakını hayatına yansıtmak" anlamında kabul görmüş bir vecize (kelam-ı kibar) olarak değerlendirilir. İşte Allah'ın subutî sıfatlarından El-Vekil (kendisine güvenilen) sıfatı da Müslümanlar için ahlâkî bir erdemdir.

İmanın güven boyutunun ahlâkî sonucu, bireyin kendisinin de güvenilir bir kişi hâline gelmesidir. Burada önemli bir kavramsal geçiş vardır: İman → emniyet → emanet → güvenilirlik.

İman, Allah'a güvenmeyi öğretir. Allah'a güvenen insan, kendisini yalnızca kendi çıkarının peşinde koşan bağımsız bir varlık olarak görmez. Kendisinin de güvenilir bir emanet taşıyıcısı olduğunu bilir. Bedeni emanettir. Akıl emanettir. Mal emanettir. Yetki emanettir. Bilgi emanettir. İnsan ilişkileri emanettir. Kamu görevi emanettir. Hukukun yaygınlaştırılması ve adil olarak uygulaması emanettir. Hatta insanın sahip olduğu imkânlar dahi emanettir.

Bu noktada iman ile emanet arasında doğrudan bir ahlâkî bağ kurulabilir: Allah'a güvenen insan, kendisine güvenilebilen insan olmak zorundadır. Çünkü güvenilirlik, imanın toplumsal tezahürlerinden biridir.

3. Emanet: İmandan Ahlâka Geçiş Kavramı

Emanet, güven ilişkisinin hukukî ve ahlâkî karşılığıdır. Bir şeyin emanet edilmesi, bir tarafın diğer tarafa güvenmesi anlamına gelir. Emaneti kabul eden kişi ise bu güveni boşa çıkarmama sorumluluğu üstlenir. Kur'an'ın Nisa 4/58. Âyetinde, "Emanetleri ehline verilmesini ve insanlar arasında adâletle hükmedilmesini..." emretmesi son derece dikkat çekicidir.

Burada emanet ile adâlet aynı normatif çerçevede buluşturulmaktadır. Bu bize önemli bir hukukî-ahlâkî ilke sunmaktadır: Emanet, güveni; adâlet ise bu güvenin toplumsal düzen içindeki karşılığını korur. Emanete ihanet, güveni bozar.

Adâletsizlik ise merhum Aliya İzzetbegoviç'in deyimiyle "toplumun ortak güven zeminini, toplumsal dengeyi bozar".[9] Bu nedenle hukuk düzeninin yalnızca kurallardan oluştuğunu düşünmek eksikliktir. Hukukun yaşayabilmesi için güvenilir insanlara, güvenilir kurumlara ve güvenilir uygulamalara ihtiyaç ve hukukun kılcal damarlara kadar yaygınlaştırılması zorunluluğu vardır.

[9] *Aliya'da Hukuk ve Düzen,* Muharrem BALCI.

4. Ahlâkın Temelinde Güven

Ahlâkı yalnızca “iyi davranışlar listesi” olarak görmek yerine, insanın diğer insanlara karşı taşıdığı sorumluluk olarak değerlendirdiğimizde, güven kavramının merkezî konumu ortaya çıkar. Sözünde durmak güvendir. Yalan söylememek güvendir. Emanete ihanet etmemek güvendir. Hakkı gözetmek güvendir. Haksız kazançtan kaçınmak güvendir. Şahitlikte doğruyu söylemek güvendir. Hâkimin adâletle hükmetmesi güvendir. Devletin hukukla bağlı olması güvendir. Dolayısıyla ahlâkî hayatın önemli bir kısmı, insanlar arasında güven üretme ve güveni koruma üzerine kuruludur. Bu bakımdan ahlâk, güvenin kişisel; hukuk ise güvenin kurumsal boyutunu koruyan yapılardır

Hukuk, kişinin dışa dönük, insan-insan, insan-toplum ilişkilerini/davranışlarını düzenler. Ahlâk ise kişinin hukuk tarafından görülmediği yerde de doğru davranmasını sağlar. Bu nedenle Allah’a güvenin ahlâkî anlamı son derece önemlidir: Hukukun ulaşamadığı yerde Allah’ın gördüğüne inanmak, ahlâkın iç denetimini oluşturur. Bu, iman ile ahlâk arasındaki en güçlü bağlardan biridir.

5. Hukukun Temelinde Güven

Modern hukuk düzenlerinde de “hukuk güvenliği” kavramı merkezi bir yere sahiptir. Anayasa Mahkemesi hukuk güvenliğini, hukuk normlarının öngörülebilir olması ve bireylerin eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmesi ile ilişkilendirmektedir. (AYM, E: 2015/94, K: 2016/27) Hukuk devleti de bu anlamda yalnızca “kanunların bulunduğu devlet” değildir. Hukuk devleti, keyfîliğin sınırlandığı, kuralların öngörülebilir olduğu, hakların korunduğu, devletin de hukukla bağlı olduğu, bireyin hukuka güvenebildiği bir düzeni ifade eder. Anayasa Mahkemesi kaynaklarında hukuk devletinin insan haklarını koruyan adil bir hukuk düzeni ve hukukî güvenlik ile bağlantılı olduğu açıkça vurgulanmaktadır. (AYM, E.2015/94, K.2016/27)

Burada İslâmî kavram dünyası ile modern hukuk arasında önemli bir kavramsal temas kurulabilir:

İman → güven

Ahlâk → güvenilirlik

Emanet → sorumluluk

Adâlet → hakkın korunması

Hukuk → kurumsal güven

Bu ilişkiler, konuyu akâid sınırlarının dışına taşımakta, uygulamanın temel referanslarını belirlemektedir.

6. Hukuk ile Ahlâk Arasındaki Köprü: Güven

Hukuk ve ahlâk birbirinden tamamen koparıldığında, hukuk mekanik bir kurallar toplamına dönüşebilir. Ahlâk, hukukla tamamen özdeşleştirildiğinde ise ahlâkın vicdanî ve aşkın boyutu kaybolabilir. İkisi arasındaki köprülerden biri güvendir.

Hukuk, insanların birbirlerine zarar vermemeleri için sınırlar koyar. Ahlâk ise kişiyi, hukuk zorlamasa bile doğru davranmaya yöneltir. Hukuk, "*Bunu yapamazsın*" der, ahlâk, "*Bunu yapmamalısın*" der.

İman ise daha derinde: "*Bunu yaparsan Allah'ın huzurunda sorumlu olursun*." bilincini oluşturur. Bu üç katman birlikte düşünüldüğünde insan davranışının daha bütüncül bir yapısı ortaya çıkar: İman vicdanı, ahlâk karakteri, hukuk toplumsal düzeni şekillendirir. Ancak bu üçü birbirinden tamamen bağımsız değildir.

İman ahlâkı besler. Ahlâk hukukun meşruiyet zeminini güçlendirir. Hukuk ise ahlâkın ihlâl edildiği durumlarda yaptırım sağlar. Ahlâk, insanların doğru ve iyi davranmasını öğütler. Hukuk ise bazı ahlâk kurallarının ihlâli durumunda devlet gücüyle yaptırım uygular. Örneğin, bir kişinin başkasının malını çalması hem ahlâken yanlış hem de hukuken suçtur. Ahlâk açısından, toplum tarafından kınanır, vicdanen yanlış kabul edilir. Hukuk açısından, Türk Ceza Kanunu'na göre cezalandırılır, hapis veya adli para cezası uygulanabilir. Burada hukuk, ihlâl edilen ahlâk kuralına devlet gücüyle yaptırım eklemektedir.

Bir başka örnek, yalan tanıklıktır. Mahkemede bilerek yalan söylemek ahlâken dürüstlük ilkesine aykırıdır. Ahlâk açısından güven duygusunu zedeler. Hukuk açısından suç teşkil eder ve cezai yaptırıma tabidir.

Bir arkadaşınızı zor durumda bırakıp verdiğiniz sözü tutmamanız ahlâken yanlış olabilir. Toplum sizi eleştirebilir. Ancak çoğu durumda hukuki bir ceza uygulanmaz. Bu örnek, her ahlâk kuralının hukuk kuralı olmadığını gösterir.

Kısacası; "Hukuk, ahlâkın ihlâl edildiği durumlarda yaptırım sağlar" sözü, bazı temel ahlâk kurallarının hukuk tarafından korunması ve ihlâl edildiğinde devletin ceza,

tazminat veya başka yaptırımlar uygulaması anlamına gelir. Ancak her ahlâk kuralı hukuki yaptırıma bağlanmış değildir.

Hukuk ile ahlâkın işlevlerini açıklarken hukuk düzeninin yalnızca ahlâkî davranışlara yaptırım uyguladığı izlenimi vermek doğru değildir. Hukuk, toplumsal ilişkileri düzenleyen, hakları koruyan, yetkileri sınırlandıran ve uyuşmazlıkları çözen kurumsal bir normlar düzenidir.

Ahlâk ile hukuk arasında önemli örtüşmeler bulunmakla birlikte bunların kapsamları özdeş değildir. Ahlâk, insanın başkalarına karşı sorumluluğunu kişisel davranışlarında görünür kılar; hukuk ise hakların korunması ve kamu gücünün sınırlandırılması için kurumsal güvenceler oluşturur. Güven, bu iki alanın ilişkisini açıklayan temel kavramlardan biridir.

7. İnsan Onuruna Saygı: Güvenin En Yüksek Konusu

İnsan onuruna saygı, insanı araç değil değer olarak görmeyi gerektirir. İslâm düşüncesinde insanın mükerremliği Kur'an'ın önemli temalarından biridir. İsrâ 17/70'te Âdemoğullarının "şerefli/mükerrem" kılındığı ifade edilir.

Çağdaş hukukta da insan onuru, temel hakların ve insan haklarının merkezî değerlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Anayasa Mahkemesi insan onurunu, sırf insan olmaktan kaynaklanan ve hiçbir koşulda ortadan kaldırılamayacak bir değer olarak ele almaktadır. "İnsan onuru kavramı, insanın ne durumda, hangi şartlar altında bulunursa bulunsun, sırf insan oluşunun kazandırdığı değerin tanınmasını ve sayılmasını ifade eder." (AYM, E.2006/142, K.2008/148, 24.09.2008 sayılı karar.)

İslâm hukukuna ilişkin çalışmalarda, insanın yaratılıştan sahip olduğu onur ve değerin hukuk tarafından korunması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, İslâm hukukunun temel amaçları arasında yer alan dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması (makasıd-ı hamse/beş maksat) ilkeleriyle temellendirilmektedir. Kişinin yaratılıştan gelen özellikleri ve sahip olduğu haklar onun onurunu oluşturmakta, bu değerlere haklı bir gerekçe olmaksızın müdahale edilmesi meşru görülmemektedir.[10]

[10] *İslâm Hukukunda Gözetilmesi Zorunlu Maslahatlar Çerçevesinde İnsan Onuru*, Habergetiren, Ö. F. (2019). İslâm Hukukunda Gözetilmesi Zorunlu Maslahatlar Çerçevesinde İnsan Onuru. Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi, *3*(1), 150-169.

İnsan onuruna saygı, insanı kendisine emanet edilmiş bir varlık olarak görmenin hukukî sonucudur. İnsan üzerinde mutlak tasarruf hakkı bulunmadığını bilen kişi, insanı araçsallaştıramaz. Bu nedenle insan onuru, yalnızca modern hukuk terminolojisinin bir kavramı olarak değil, insanın ilâhî emanete konu oluşunun hukukî ve ahlâkî sonuçlarından biri olarak okunmalıdır. Formüle edersek; Kişinin kendine ve başkasına/ötekine zarar verme özgürlüğü yoktur. Beden ve onur kişiye emanet edilmiş bir değer ve onurdur. Emanete ihanet etmek insan onuruna aykırıdır.

8. İnsan Onuru ve İnsan Emaneti

Kişi, yalnızca hak sahibi değil, aynı zamanda emanettir. Bu ifade iki yönlüdür. Birinci yön, "*Her birey kendi bedeninin ve onurunun emanetçisidir*". İkinci yön, "*Her birey diğer insanların hak ve onuruna karşı emaneti taşıyan bir sorumludur*". Böylece insan hakları yalnızca "benim haklarım" anlayışına indirgenmez. Hak talebi + sorumluluk + emanet üçlüsüne dönüşür.

Bir insanın yaşam hakkını kabul etmek, yalnızca onun yaşama hakkına müdahale etmemeyi değil, onun hayatını koruma konusunda belirli bir sorumluluğu da beraberinde getirir. Bir insanın onurunu kabul etmek, onu aşağılamamayı, aşağılanmasına izin vermemeyi gerektirir. Bir insanın özgürlüğünü kabul etmek, onun irâdesine keyfî biçimde müdahale etmemeyi gerektirir. Dolayısıyla insan hakları yalnızca bireyin devlete karşı talepleri değildir. Aynı zamanda insanın insana karşı sorumluluğudur.

Müslüman bilinç, günün birçok anında -yalnızca namaz esnasında değil- herhangi bir işe başlarken, şükür makamında Fatiha sûresini (Fatiha, kelime anlamı açmak, açış, açılış), tilâvet ederken, tekil bir özne olarak fakat çoğul sigasıyla Allah'a yönelir. "*Biz yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım dileriz*" ifadesi, bireysel bir edimin ötesinde, ümmet bilincini içeren temsilî bir taahhüt niteliği taşır. Bu bağlamda kişi, kendi adına konuşurken, aynı zamanda çoğul bir sorumluluğu üstlenir; fıtrî olarak hem bireysel hem de toplumsal sorumluluğun bilinciyle, tüm İslâm cemaatini temsilen Allah'a yönelmiş ve söz vermiş olur.[11]

[11] *İnsanlık Onuru Farkındalıkla Başlar,* Muharrem BALCI,

9. Adâlet: Güvenin Hukukî Biçimi

Nisa 4/58'de emanet ve adâletin aynı âyette yan yana gelmesi burada yeniden anlam kazanmaktadır.” Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğiniz zaman adâletle hükmetmenizi emreder. Allah size ne güzel öğütler veriyor. Şüphesiz Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir.”

Emanet, bir kimseye duyulan güvenin korunmasıdır. Adâlet ise herkesin hakkının korunmasıdır. Bu nedenle, emanet kişisel güvenin, adâlet toplumsal güvenin hukukî ifadesidir. Bir hâkimin adil hüküm vermesi yalnızca tarafların hakkını korumaz; toplumun hukuka olan güvenini de korur. Bir kamu görevlisinin yetkisini kötüye kullanması yalnızca bireysel bir hak ihlâli değildir; kamu otoritesine duyulan güveni de zedeler. Bir devletin hukuku keyfî biçimde uygulaması yalnızca tek tek kişileri mağdur etmez; hukuk düzeninin güvenilirliğini aşındırır. Yine Aliya’nın deyimiyle toplumdaki adalet dengesi bozulmuş olur. Bu nedenle adâlet, yalnızca “herkese hakkını vermek” değildir. Adâlet aynı zamanda insanların haklarının korunacağına dair güveni yaşatabilmektir.

10. Hukuk Devleti ve İlâhî Emanet Bilinci

Burada İslâmî düşünce ile modern hukuk devleti arasında doğrudan özdeşlik kurmaktan kaçınmak gerekir. Ancak önemli bir karşılaştırma yapmak mümkündür. Modern hukuk devleti anlayışında kamu gücü hukukla sınırlandırılır. İslâmî siyaset ve hukuk düşüncesinde ise yöneticilik bir emanet ve sorumluluk olarak görülür. Nisa 4/58'in emanet ve adâlet vurgusu bu açıdan önemlidir. Böylece iktidarın meşruiyeti yalnızca gücünden değil, emaneti nasıl taşıdığından değerlendirilir.

İktidarın gücü artabilir. Fakat gücü arttıkça sorumluluğu da artar. Yetki büyüdükçe emanet büyür. Emanet büyüdükçe hesap büyür. Bu nedenle iman bakış açısından hukuk, güç sahibinin istediğini yapabilmesinin değil, gücünü hak ve adâlet sınırları içinde kullanmasının düzenidir.

Bu anlayış hukuk devletinin temel fikriyle önemli bir temas noktası oluşturmaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi de hukuk devletini kamu gücünün hukukla sınırlandırılması, hukuk güvenliği ve insan haklarının korunmasıyla ilişkilendirmektedir. Anayasa Mahkemesine göre hukuk devleti, insan haklarını koruyan adil bir hukuk düzeninin kurulmasını, kamu gücünün hukuk kurallarıyla sınırlandırılmasını ve tüm devlet faaliyetlerinin yargısal denetime tabi olmasını gerektirir. Mahkeme ayrıca hukuk

devletinin temel unsurlarından birinin hukukî güvenlik ilkesi olduğunu belirtmektedir (AYM, E.2015/94, K.2016/27).

11. İnsan Onurunun İhlali: Güvenin ve Emanetin İhlali

İnsan onuruna yönelik her ihlâl aynı zamanda güven ilişkisini de zedeler. İşkence, insanın sadece bedenine değil onuruna da saldırıdır. Ayrımcılık, yalnızca eşitlik ilkesini değil insanın eşit değerini de zedeler. Keyfî tutuklama, yalnızca özgürlüğü değil hukuk güvenini de ihlâl eder. Yargısal keyfîlik yalnızca adâleti değil toplumsal güveni ve dengeyi de ortadan kaldırır. Savaşta sivillerin hedef alınması, yalnızca yaşam hakkının değil insanlığın ortak emanetinin ihlâlidir. Bu nedenle insan onuru kavramını yalnızca "bireysel bir değer" olarak değil, korunması gereken ortak emanet olarak düşünmek gereklidir.

12. İman ve İnsan Hakları: Hak Talebinden Sorumluluk Bilincine

İnsan hakları söyleminin önemli bir problemi, hakların yalnızca talep boyutunda ele alınabilmesidir. "*Benim hakkım*." "*Benim özgürlüğüm*." "*Benim güvenliğim*." "*Benim bedenim.*" Bu ifadeler önemlidir. Fakat iman perspektifi bunlara bir soru daha ekler: "*Ben başkasının hakkı karşısında ne kadar sorumluyum*?" Bu soru, hak söylemini sorumluluk söylemiyle tamamlar. Böylece, hak, özgürlük, yetki, güç, bilgi ve servet sözkonusu olduğunda "sorumluluk" ve "emanet" de devreye girer. İman bu ilişkilerin tamamına bir üst anlam (sorumluluk ve emanet) kazandırır: Her yetki bir emanettir, her imkân bir emanettir.

13. Şahit İnsan: İmanın Ahlâkî ve Hukukî Sonucu

Böylece makalenin başındaki "şahitlik" temasına yeniden dönmek gerekiyor. Allah'a inanan, Allah'a güvenen, Allah'a güvenerek tevekkül eden, emanet bilincini geliştiren, adâleti gözeten, insan onuruna saygı gösteren kişi, artık yalnızca "inanan insan" değildir. O, şahit insandır. Şahit insan: hakikate, adâlete, mazlumun hakkına, insan onuruna, hukukun üstünlüğüne ve emanete sadakate şahitlik eder.

Bu noktada iman, ahlâk ve hukuk tek bir çizgide birleşir: İman hakikati gösterir; ahlâk hakikate uygun yaşamayı sağlar. Hukuk, hak ve adâleti kurumsallaştırır; insan onuru ise bütün bunların insan üzerindeki nihai anlamını ifade eder.

Burada şahitlik, yalnızca bir olaya tanıklık etmek veya gördüğünü anlatmak değildir. Hakikatin, adâletin, mazlumun hakkının ve insan onurunun korunması için sorumluluk

üstlenmektir. Bu yaklaşım, makalenin başında ele alınan iman ve güven meselesini toplumsal bir sonuca bağlıyor. Böylece şu soru sorulabilir hâle geliyor: Bir kişi Allah'a inandığını söylüyorsa, bu inanç onun adaletsizlik karşısındaki tutumunu nasıl etkiliyor? Bu sorunun cevabı, iman ile şahitlik arasındaki ilişkinin merkezindedir. Ancak burada bir kavramsal incelik vardır. Şahitlik, yalnızca tevekkülün doğal sonucu olarak ortaya çıkmaz. Bilgi, ahlâkî muhakeme, ihtiyâr ve irâde, imkân ve sorumluluk bilinci de gerekir. Bu nedenle şahitliği otomatik bir sonuç olarak değil, imanın ahlâkî ve toplumsal hayatta gerçekleşmesine yönelik bir sorumluluk olarak tanımlamak daha isabetlidir. İmanın toplumsal görünümü, yalnızca inanç beyanında değil, hakikat ve adalet karşısında üstlenilen sorumlulukta aranmalıdır.

SONUÇ

İman yalnızca bir inanç sistemi değildir. İman bir güven ilişkisidir. Allah'a inanmak, imanın başlangıcıdır. Allah'a güvenmek ise bu imanın hayatla buluştuğu noktadır. Allah'a güvenen insan tevekkül eder. Tevekkül eden insan sorumluluk üstlenir. Sorumluluk üstlenen insan emanete riayet eder. Emanete riayet eden insan adâleti gözetir. Adâleti gözeten insan başkasının hakkını ve onurunu korur. Böylece iman, ahlâka; ahlâk, hukuka; hukuk ise insan onurunun korunmasına uzanan bir bütünlük meydana getirir. Bu bütünlük şu kavramsal zincirle ifade edilebilir: İman → Güven → Tevekkül → Emanet → Ahlâk → Adâlet → Hukuk → İnsan Onuru → Şahitlik.

Bu zincirde hiçbir halka diğerinden bağımsız değildir. İman güven üretmezse hayata yeterince nüfuz edemez. Güven emanete dönüşmezse ahlâk oluşmaz. Emanet adâlete dönüşmezse hukuk zedelenir. Hukuk insan onurunu korumazsa hukuk olmaktan uzaklaşır. İnsan onuru korunmazsa insan hakları anlamsızlaşır. Ve bütün bunlara şahitlik edecek insanlar yoksa, hakikat, toplumsal hayatta görünür hâle gelemez. Bu nedenle burada tezimiz artık yalnızca, "İman Allah'a inanmak ve Allah'a güvenmektir" şeklinde değil, daha geniş biçimde, "iman Allah'a inanmakla başlar, Allah'a güvenmekle derinleşir; güven, emanet ve sorumluluğa, sorumluluk ahlâk ve adâlete, adâlet hukuka, hukuk insan onurunun korunmasına ve nihayet bütün bunların şahitliğine dönüşür" şeklinde ifade edilir. Bu açıdan bakıldığında iman, insanı dünyadan koparan bir inanç değil, insanı dünyaya karşı sorumlu kılan bir emanettir. Ve gerçek iman sahibi insan yalnızca Allah'a güvenen insan değildir. Kendisine güvenilen, başkasının hakkını emanet bilen, adâletten ayrılmayan, insan onurunu koruyan ve hakikate şahitlik eden insandır.

Burada, akâid/kelâm merkezinden ahlâk–hukuk–insan onuru eksenine geçilmiş olur. Özellikle “emanet” burada kilit kavram olmuştur. İslâm hukukunda emanetin doğrudan teknik hukukî sonuçları olan bir kavram olması da bu geçişi güçlendirmektedir. Ayrıca çağdaş hukukla kurduğumuz bağ da soyut değildir. Pozitif hukukun üst kurumu olan Anayasa Mahkemesi bile hukuk güvenliğini, öngörülebilirlik ve bireyin devlete güvenebilmesiyle ilişkilendiriyor; insan onurunu ise insan olmaktan kaynaklanan, kaybedilemez bir değer olarak ele alıyor.

Sonuç olarak, insanın yalnızca hak sahibi değil, aynı zamanda başkalarının haklarına karşı sorumlu bir varlık olduğu düşüncesi, kişinin hem kendi hayatı ve onuru bakımından sorumluluk taşıyan hem de diğer insanların hayatına ve onuruna saygı gösterme yükümlülüğü bulunan bir varlık olduğunu anlatır.

Bu kabul, emanet kavramını, insan haklarının öznesi olan bireyin özgürlüğüyle çelişmeden kullanmayı da sağlar.

KAYNAKLAR

Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR, *Hak Dili Kur’an Dili.*

Luggat, Osmanlıca Türkçe Sözlük. https://www.luggat.com/malumat-%C4%B1 %20sab %C4%B1ka/1/1

Muharrem BALCI, *Hak - Adalet - Özgürlük - Meşruiyet Kavramsal Analiz,* https://www.muharrembalci.com/yayinlar/tebligler/3.pdf

Muharrem BALCI, *Aliya’da Hukuk ve Düzen.* https://www.muharrembalci.com/hukukdunyasi/Aliya/2546.pdf

Muharrem BALCI, *İnsanlık Onuru Farkındalıkla Başlar,* https://www.muharrembalci.com/yayinlar/makaleler/2759.pdf

Ömer Faruk Habergetiren, *İslâm Hukukunda Gözetilmesi Zorunlu Maslahatlar Çerçevesinde İnsan Onuru*, (2019). Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi, *3*(1), 150-169. https://doi.org/10.32711/tiad.539625

Talip ÖZDEŞ, *Amelin İmandan Bir Cüz Olup Olmadığı Problematiği (Kur’an ve Sünnet Merkezli Bir Değerlendirme)*, https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/4685219

Zekerya SARIBULAK, *Ebû Hanîfe ve Matürîdî’ye Göre İman-Amel Bağlantısı*, , https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2985087

AYM, E.2006/142, K.2008/148

AYM, E: 2015/94, K: 2016/27

AYM, E.2015/94, K.2016/27